

Марина ДРОБОТЮК

ВІЛЬГЕЛЬМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ КОТАРБІНСЬКИЙ (1849–1921)

Постать В. Котарбінського — малодосліджена в українському мистецтві. Здобувши славу за життя і ставши улюбленим художником російського імператора та одним з найкращих символістів у Російській імперії, у ХХ ст. він був майже забутий. Музеї не купували його картин і вони залишилися розпорошеними по різних приватних колекціях; тільки антиквари і знавці мистецтва цінують та купують твори В. Котарбінського. В останні роки ХХ — початку ХХІ ст., можливо, у зв'язку з тим, що почало змінюватися ставлення до пізнього академізму і, зокрема, салонного мистецтва, потроху відроджується пам'ять про Вільгельма Олександровича.

У відомостях про біографію В. О. Котарбінського багато суперечностей і неточностей. На сьогодні серед дослідників не існує єдиної точки зору щодо фактів його життя. Вже за життя художника йому приписувалися роботи і деякі події з життя двоюрідного брата Мілоша [1]. Навіть його могилу неодноразово намагалися знести, але, на щастя, місце її вдалося відстояти колекціонеру В. Єфремову і художнику Д. Корсуню. З 1995 р. могила художника знаходиться під опікою київського народно — культурного товариства «Згода» [2].

Вільгельм (Василь) Олександрович Котарбінський народився 30 листопада 1849 р. у місті Неборуві Ловичівського повіту Варшавської губернії, де і пройшли перші роки його дитинства [3] (за іншими даними, а саме за словами В. Дедлова, котрий був знайомий з В. Котарбінським, живописець народився 1851 р. у родині поміщика Петроківської губернії [4]). Після закінчення гімназії у Варшаві протягом 1867–1871 рр. (або вечорами після уроків) навчався у Варшавському класі рисунка у Рафаїла Гадзієвича (Гадзевича) у школі Товариства заохочення красних мистецтв. Також поступає до Варшавського університету, однак його не закінчує. М. Прахов пише, що у дев'ятнадцять років він закохується у кузину і остаточно вирішує стати художником. Однак їде до Рима тільки 1871 р., коли йому виповнилося двадцять три. Але зробити і те,

і інше забороняв його батько, адже одружитися на кузині не дозволяла католицька церква, а бути художником — «не шляхетська справа». Ось як розповідав про це сам В. Котарбінський: «Закінчилось все тим, що я зібрав свої речі, позичив у дядька трохи грошей, виправив закордонний паспорт і поїхав до Італії, звичайно, до Рима [...]» [5]. Два роки поспіль — 1872 і 1873 — від Товариства заохочень красних мистецтв (ТЗКМ) він отримує стипендію у розмірі 200 рублів кожна на навчання у Римі.

Ще у Варшаві майбутній митець написав невеличку патріотичну батальну картину і вона настільки сподобалася його дядькові, що той «купив» її і повісив у себе в кабінеті [6].

До Італії В. Котарбінський їхав, не знаючи жодної мови, окрім польської та латини, яку вивчав у гімназії. Саме остання допомогла йому швидше засвоїти італійську мову, яку згодом вивчив бездоганно. В перший день приїзду до вічного міста, юнак пішов гуляти по місту і так захопився чудовим краєвидом, стародавніми руїнами, що не зміг згадати дорогу до готелю і йому довелося першу ніч у Римі провести на вулиці.

Перебуваючи у Римі, боровся з тяжким матеріальним становищем (ТЗКМ у Варшаві надало йому допомогу у розмірі 500 руб.) [7]. У юнака не було грошей, щоб оселитися в готелі, тому найняв собі майстерню, де були тільки стіл, поламаний стілець та погризений мишами великий манекен. На ніч він перевертав стіл, прив'язував до його ніжок своє єдине простирадло і так спав. Про це він нікому не розповідав, навіть господині та натурнику. До цього ж він міг не їсти по декілька днів. І навіть одного разу юнакові довелося вкрасти булку з місцевого магазину і запивати її фонтаном з води (як тільки матеріальне становище художника покращилося, він повернув гроші за булку продавцеві).

Такі злидні привели В. Котарбінського до голодного тифу. Врятували його лікар Вендт (німець російського чи прибалтійського походження), брати Олександр та Павло Сведомські, до яких, в свою чергу, на ношах трунаря принесли хворого. З того часу їх пов'язувала дружба і деякий час Вільгельм Олександрович працював у них в майстерні, яка знаходилася на *via Margutta* № 5. Згодом, у 1875 р. Сведомські допомогли В. Котарбінському обладнати власну майстерню на *Via san Basilio*, де він і жив. Саме вони запросили його до Києва [8]. Їх творчість являє собою приклад дружньої співпраці, якої майже не знало світове образотворче мистецтво. Наприклад, в роботі П. Сведомського «Вулиця в Помпеї», що знаходиться у Третьяковській галереї, фігури рабів були написані В. Котарбінським, та ще й деякі розписи Володимирського собору вони виконали разом, про що йтиметься далі.

У Римі Академія святого Луки кожного року організовувала конкурс на звання найкращого римського рисувальника. Кожен мав змогу прийти, за-

платити п'ять франків, витягнути жереб із номером місця і рисувати. В цьому конкурсі участь брали досвідчені художники старшого віку. Місце, яке отримав В. Котарбінський, було зовсім не виграшним, з важким ракурсом і далеко від природи [9]. Але не зважаючи на це, Вільгельм отримав перший приз — срібну медаль і звання «першого римського рисувальника».

1872 р. Котарбінський вступає до римської Академії мистецтв святого Луки і вчиться під керівництвом Франческо Подесті (1800–1895). Після закінчення Академії у 1875 р. з єдиною великою золотою медаллю ще на деякий час залишається у Римі. У ті часи він виставляє свої картини зазвичай у Римі та Львові.

В Італії художник писав з природи і твори на античні сюжети. Один італієць, що представився В. Котарбінському як меценат-любитель, котрий допомагає молодим талантам, купував у нього ескізи за копійки. А насправді цей «меценат» продавав роботи художника за величезні суми і частіше їх купували американські та англійські туристи. Дізнавшись про це, Вільгельм Олександрович більше не мав з ним справи і спустив його зі сходів. За порадою натурника В. Котарбінський почав запрошувати потенційних покупців до себе в майстерню. Так почалося нове становлення художника.

Але багато заказів спричинили те, що творам майстра стала властива незакінченість, а іноді порушення анатомії та перспективи. В. Котарбінський сам зізнався: «[...] я звик не дороблювати свої речі і через це вони в ескізі завжди краще, ніж у виконанні, коли пишу по ним картину» [10].

На початку ХХ ст. більшість цих картин знаходилася в Італії у спадкоємців Кедива Ізмаїла, А. Депретиса та у польських колекціонерів А. Сапегі, В. Замойського та В. Пуйсловського. Також твори В. Котарбінського купували і в Російській імперії — К. Солдатенков і Н. Терещенко. А картина «Оргія» (П., о. 300 × 500) була придбана музеєм Імператора Олександра III [11]. Вона була настільки популярна свого часу, що її багато репродукували у різноманітних періодичних виданнях не тільки російських, а й європейських. Так німецький журнал «Moderne Kunst» на своїх сторінках розмістив ксилографію з цього твору. Про популярність картини «Оргія» свідчить і той факт, що автор неодноразово вдавався до її копіювання — одна зі зменшених авторських копій однойменної картини знаходиться у постійній експозиції Донецького обласного художнього музею, куди вона потрапила у 1975 р [12].

На початку своєї кар'єри, крім живопису, Котарбінський займається ще викладацькою діяльністю. Серед його учениць були Марія Башкирцева (з 1876 р.), з якою він познайомився у Неаполі, а в останні роки життя — Олена Андріанівна Прахова, котра навчалася в нього акварельного живопису у 1920-х. О. Прахова також вишила картину за проектом В. Котарбінського [13].

Поступово художник здобував успіх, і одним з його перших меценатів був Йозеф Строссмайер з Хорватії, котрий у 1875 р. закупив для своєї приватної галереї у Загребі картини «Мучеництво Святого Калікста» та «Втеча до Єгипту» (пожертвував у 1884 р. Хорватській Академії наук). Також твори Котарбінського купували Сефер Паша (Владислав Kościelski) — кедив (keduw) Єгипту Ісмаїл Паша та інші впливові особи.

Відомо, що вже у римський період творчості В. О. Котарбінський був знайомий з відомим критиком В. В. Стасовим, а саме з 1880 р., котрий у листі до І. Я. Гінцбурга, датованому 23 квітням 1887 р., написав: «У Римі намагайтеся зустрітися з Котарбінським (Вільгельмом). Це мій старий знайомий, прерозумний, преоригінальний і якого я дуже поважаю. Він Вам все покаже і розповість, як ніхто! Кланяйтесь йому дуже низько від мене і скажіть, що я його люблю і поважаю як і раніше. Окрім Репіна і Антокольського, я нікого з усіх наших художників не знаю такого сильного і оригінального розумом! Постарайтесь, постарайтесь побути з ним весь час у Римі. Залишитися задоволені і вдячними» [14]. На прохання критика Вільгельм Олександрович протягом року робив копії у Ватиканському музеї з рукопису XIV ст. А у серпні 1895 р., коли В. Стасов приїхав до Києва, він зустрівся з В. Котарбінським, котрий щойно повернувся з Варшави. Критик написав про це у листі до рідних: «У вівторок зранку він (А. Прахов) привіз [...] Котарбінського, дуже мені милого і приємного живописця поляка [...] Того самого вівторка він щойно повернувся з Варшави — значить знову мені приємна зустріч. Ми наговорилися тут про живопис і живописців російських чимало» [15].

У 1888 р. художник повертається на батьківщину; згодом одружується на кузині (весілля було у Варшаві), котра стала вдовою після першого шлюбу, і оселяється у маєтку Кальськ в Слуцькому повіті Мінської губернії. Часто приїжджає до Києва, де спочатку проживав у номерах Кане на Фундуклеївській (вул. Хрещатик 40/1), а згодом — у готелі «Прага» (тепер один з корпусів готелю «Санкт-Петербург», що знаходиться на вул. Володимирська, 36). Через деякий час шлюб став фіктивним, кухня залишилася у своєму маєтку десь поблизу Вільно [16], а Вільгельм Олександрович повернувся до Києва, де назавжди оселяється.

У маєтку В. Котарбінський обладнав велику, простору майстерню, з якої майже не виходить, забуваючи навіть про їжу. Вечорами, коли не можна було працювати фарбами, малює вугликом або олівцем ескізи. В. О. Котарбінський (разом з художниками І. Ф. Селезньовим, П. О. Сведомським, В. М. Васнецовим) зробив розписи у храмі в ім'я Олександра Невського, що був зведений у 1883 р. і знаходився на території Рубежівської колонії (9-а верста Житомирського шосе, нині це територія житлового поселення станкозаводу) [17]. Цей храм був збудований у московсько-володимирському стилі, мав 8 куполів (за

своїм оформленням куполів нагадував храм Василя Блаженного у Москві). В. Ковалинський пише, що внутрішнє оформлення мало велику художню цінність, зокрема настінні розписи та іконостас. Останній був прикрашений іконами Спасителя і Богоматері, Олександра Невського, Святої Наталії та Миколи Святоші. У 1934 р. церкву було закрито за постановою президіума Київської держдуми, а згодом знищено. На жаль, не відомо, які з цих творів належали пензлю В. Котарбінського; згадок про це поки не знайдено.

У 1888 р. Вільгельм Олександрович на запрошення братів Сведомських котрих в свою чергу запросив А. Прахов, приїздить до Києва. З 1889 до 1894 р. він працює над розписами у Володимирському соборі разом з В. М. Васнецовим, М. В. Нестеровим, П. О. Сведомським та іншими художниками зі школи М. Мурашка (С. Костенко, В. Замирайло, М. Пимоненко інші). Ескізи до цієї роботи виникли ще у Римі, звідки В. Котарбінський та П. Сведомський привезли до Києва 9 картонів. Як католик Вільгельм Олександрович не був допущений до самостійних робіт, а працював під наглядом П. Сведомського.

До розписів Котарбінський приступив у 1889 р., але в 1890 і 1891 роках він, разом зі Сведомським, виїжджали на деякий час за кордон. Петров припускає, що затримка зумовлена постановою тимчасового будівельного господарчого комітету від 20 липня 1891 р., де Котарбінському доручали розписати орнаментами та ангелами ту частину стіни, де спочатку планувалося розмістити житіє святого Володимира. Роботи над розписами Вільгельм Олександрович закінчив 1894 року. Однак, усі внутрішні роботи і освячення храму закінчили лише в 1896 р. (хоча на медальйоні позначений 1895 р.) [18].

Вільгельм Котарбінський і Павло Сведомський написали 18 картин і 84 окремі фігури. Допомогав їм ї Олександр Сведомський. Чотири картини — «Тайна вечеря», «Вхід до Єрусалима», «Розп'яття» і «Суд Пілата» — написані ними у співпраці. В. Котарбінському належать «Преображення Господнє», «Четвертий», «П'ятий» та «Шостий» дні творіння та портрети відомих діячів церкви різних історичних часів (Св. Пафнутій Боровський, Св. митрополит Московський, Св. Микита Стовпник, Св. Варлаам Хотинський, Св. Йосиф Вологодський, Св. Митрофан Воронежський, Св. Нифонт Новгородський, Св. Авраам Смоленський, Св. князь Федір Ростиславович, Св. Микола Святоша, Св. князь Володимир Ярославович, Св. княгиня Ірина).

Також В. Котарбінський та П. Сведомський по малюнкам В. Васнецова і за його участі написали всі орнаменти центральної частини собору.

За розписи Володимирського собору Котарбінський був нагороджений орденом Станіслава II ступеня.

А. Прахов жартома називав Васнецова і Нестерова «грецькими художниками», а Котарбінського і Сведомського — «варязькими». І коли А. Прахова

запитували, чому він запросив цих майстрів, той резонно відповідав: «Васнецов пише ікони, а Сведомський (а, отже, і Котарбінський) — картини, до яких людям, що моляться, дозволяється під час служби стояти спиною. Уся центральна і середня частина собору розписана Віктором Михайловичем, а Павлом Олександровичем — бокові кораблі. Один іншому не перешкоджають, а різниці стилів не порушує декоративну цілісність розписів собору» [19]. Це висловлювання можна віднести й до Котарбінського, тому що він зі Сведомським працювали над деяким розписами разом і належали до однієї школи живопису. Одночасно зі зведенням Володимирського собору, був збудований храм Святителя Миколи Чудотворця в Радомишлі (1883, Житомирська область), котрий розписували за ескізами київського храму В. Котарбінський та П. Сведомський. Їм допомагали художники-іконописці з Києва.

Після закінчення розписів у соборі Вільгельм Олександрович не перестав працювати у жанрі монументального живопису. Так, його запросили розписати палаци, де зараз знаходяться музеї Національний ім. Т. Г. Шевченка (бульвар Т. Шевченка, 12) та ім. Богдана і Варвари Ханенків (вул. Терещинківська, 15–17). Для першого В. Котарбінський виконав на плафоні над сходами великі чотири панно на билинні теми, а у залі — «Амур і Психея» значно меншого розміру; для другого — 13 панно, а саме бокові частини плафону, живописні панно над дверима (так звані десюдепорти) та композиції фризу з алегоричними зображеннями чотирьох цивілізацій стародавнього світу — Індії, Єгипту, Греції та Риму, які розмістили у «червоній» вітальні, названій так за колір шпалер. 1895 р. отримав запрошення розписати маєток одного з московських багатіїв (ряд плафонів та інших картин). Маємо припущення, що це плафон «Скифія» у одного з московських мільонерів Морозова, про що згадується у тижневику «Живописное обозрение» за 1902 р. [20] Для іншого московського багатія (на жаль, поки не відомо його ім'я) Вільгельм Олександрович у своїй майстерні виконав плафон у стилі рококо і в 1896 р. привіз його на місце призначення [21]. Також відомі невеличкі панно, що зображують квіти і метеликів та троянди з лілеями на фоні пейзажу. Вони зберігаються у приватній колекції і були репродуковані у Хроніці 2000 за 2009 р. [22].

В. Котарбінський виконав релігійні образи для костелів Білорусії: приходський костел у Starczusach Слуцького повіту та інші костели поблизу нього.

У 1890 р. Вільгельм Олександрович став членом «Південноросійського союзу художників», який був створений за ініціативою В. М. Васнецова, А. В. Прахова, І. Г. Рашевського. М. Прахов згадує, що Товариство виникло з ідеї В. Васнецова, який запропонував художникам, що збиралися у будинку Прахових, організувати у Києві щорічні художні виставки. Перша виставка була влаштована в актовому залі університету, наданому художникам безкоштовно.

Зал був занадто великим для невеликої кількості учасників і дещо віддаленим від центра міста, тому наступні виставки почали влаштовувати у біржовому залі (на куті Хрещатика та вул. Інститутської) [23].

Крім того, В. Котарбінський брав активну участь у культурному житті Києва. Так, у 1893 р. разом з В. Галімським, Є. Вжещем, Я. Станіславським та Я. Урсин-Замараєвим заснував Товариство київських художників. Завдяки їм збагатилося культурне життя киян. За уставом Товариство повинно організовувати різноманітні виставки вітчизняних та зарубіжних митців, вистави, маскаради і т. п., а також ігри у шахи та більярд [24]. Як відомо, Вільгельм Олександрович був заядлим шахістом і майже весь свій вільний час проводив за грою в шахи [25].

У 1894 р. на національній виставці у Львові Вільгельм Котарбінський виставив три твори, виконані олійними фарбами — «Оргія», «Смерть Мессаліни», «Аугур та Вакханка» — та 1 акварель «Розваги в стародавній Греції», за які отримав золоту медаль. Окрім Львова Вільгельм Олександрович часто експонував свої твори на виставках Варшавського Товариства красних мистецтв, петербурзьких та київських виставках. Неодноразово Вільгельм Олександрович виставлявся і в інших містах Російської імперії та світу: Парижі, Берліні, Варшаві, Кракові, Познані...

В 1895 р. для Вільгельма Котарбінського було виділено цілу залу на 3-й виставці Київського Товариства художників, де він експонував 60 сепій. А в 1896 р. приймає участь у збірній виставці у м. Познань.

Крім монументальних розписів, В. Котарбінський працює і в інших техніках. М. А. Прахов згадував, що у Вільгельма Олександровича було завжди повно ідей, які вимагали негайного втілення. Він малював на всьому, що потрапляло до рук: на старих візитних картках, у зошитах в одну лінійку, на розкритих конвертах. Довгі полоси товстого ватману покривалися з обох боків десятками композицій майбутніх сепій [26]. Доказом цього є документи, що зберігаються в Архіві-музеї літератури та мистецтв, які передала до фондів у 1974 р. Віра Володимирівна Шпилевич — знайома О. А. Прахової [27]. А саме: три листівки і один конверт, розписані акварельними фарбами; підписані «Є. П.», тобто вони належать Олені Праховій.

У 1890-х рр. художник захоплюється зображенням фантастичних сцен та містичних видінь; в його творах з'являються елементи символізму. Тепер їх населяють янголи, вампіри, генії смерті, духи природи та інші містичні істоти. В ті роки Вільгельм Олександрович стає одним з провідних символістів Російської імперії.

За спогадами сучасників, Котарбінський постає дуже працюючим художником. Майже до самої смерті він не полишав пензля і олівця. В той час, коли усі відпочивали після важкого дня над розписами у Володимирському соборі,

Котарбінський малював. Паралельно брав участь у розмовах і слухав, якщо щось читали. Таким чином, він кожного вечора створював одну чи дві сепії. Наприкінці тижня художник обирав одну з них, ставив у правому нижньому куті латинські букви «W. K.», а в лівому — російські — «Е. А. П.» і дарував Олені Праховій [28].

Сепії Котарбінського виникали при наступних обставинах: після роботи у Володимирському соборі в Києві «бездомні художники», як їх називала Емілія Львівна Прахова, — брати Сведомські і Котарбінський приходили до будинку Прахових обідати. За обідом, спілкуючись про майбутню роботу і мистецтво, малювали свої думки прямо на скатертині. Емілія Львівна знаходили це не зручним, бо скатертину треба було міняти кожного дня, і одного разу під кожен з чотирьох приборів, включаючи і самого Андріана Прахова, поклала по аркушу олександрійського паперу. Художників це дуже знітило і Сведомські перестали малювати за обідом, а Котарбінський взяв свій аркуш, переніс у вітальню, знайшов чорнила і акварельний пензлик і почав komponувати, розбавляючи чорнила водою. В цей час читали Р. Кіплінга і тому Вільгельм Олександрович малював «ілюстрації». Наступного разу спробував написати аквареллю «Царицю Федору» і «Гретхен», що сидить на балконі. Освітлення в той час було керосинове, тому наступного дня митець побачив, що сильно пережовтив. Після цього спробував працювати сепією, теплим тонам якого надавав перевагу холодним тонам чорнил [29].

Тільки за два роки в післяобідні години відпочинку від праці над розписами у Володимирському соборі створив 200 сепій на фантастичні сюжети. Сепії мали великий успіх на виставці у Петербурзі 1898 р. і на запит від Миколи II продати йому ці твори, В. Котарбінський відмовився, так як він їх подарував Є. Праховій. Але він може зробити копії, на що і погодився імператор.

Котарбінський як поляк — великий мрійник. «Росіянин так мріяти на замовлення не зможе. Російський розум точний, польський розкидистий. Російська уява потребує реальній підкладці, польська витає в хмарах. Російський артист може бути ідеалістом, але фантастичним живописцем, яких у поляків не мало, не зробиться ніколи. Сведомський, коли пише, працює. Котарбінський мріє завжди, без втоми, і в той час, коли працює, і тоді, коли відпочиває» [30].

На думку В. Дєдлова, «на шлях фантастичного живопису В. Котарбінського підштовхнули запрошення з боку київських і московських багатіїв прикрасити їхні будинки декоративними розписами» [31].

У спогадах В. Васнецова та М. Нестерова В. Котарбінський постає як добра людина з почуттям гумору. Звичайно, вони вважали, що розписи митця у Володимирському соборі зовсім не відповідають за духом його і контрастують з ними.

В. Васнецов по-доброму називав В. Котарбінського «польський круль» або «Катарр». Навіть у картині-казці «Царівна Несміяна» прообразом для фігури поляка став Вільгельм Олександрович: «Він вже придумав, чим розсмішити, вуси крутить, на своїх суперників поглядає, зовсім як Катарр, коли розійдеться» [32].

М. І. Мурашко у «Спогадах старого вчителя» також згадує В. Котарбінського. Вони познайомилися у Римі в майстерні Сведомських. І як пише автор, Вільгельм Олександрович при зустрічі «ще не був знаменитістю і був дуже простим і веселим паном. [...] За столом жартам не було кінця: Котарбінський казав, що покійний папа, замість ключів од раю, захопив спохвату ключів від свого погребя, і тепер не знають, як бути з цим і де він може перебувати тепер у такому разі» [33]. Мурашко згадує, що Котарбінський завжди був бажаним гостем школи в дні Ради. Серед тих робіт, які дарували рисувальній школі видатні майстри, є етюд В. Котарбінського «Голова старого» [34].

Вільгельм Котарбінський вимагав від себе та від інших художників «думки і настрою у роботах. Одна майстерність без серця, одна віртуозність пензля не зворушує його». Ось чому з художників йому більш близькі А. Куїнджі, В. Васнецов, В. Суриков [35]. Що стосується літератури, то Вільгельму Олександровичу найбільше до вподоби були твори Ф. Достоєвського і Л. Толстого.

Про популярність митця свідчить той факт, що у 1914 р. київське видавництво «Рассвет», яке уже популяризувало творчість інших київських митців, наприклад, Є. Вжеша, видало велику серію поштових карток у репродукціях творів В. Котарбінського. Цей факт важливий для сучасних дослідників, адже тільки завдяки поштовим карткам можемо скласти судження про втрачені оригінали полотен В. Котарбінського.

1897 р. В. Котарбінський увійшов до складу Київського Товариства старожитностей і мистецтв, яке було реформовано з Товариства заохочень мистецтв (рік заснування — 1893).

Павло Михайлович Третяков вирішив купити для своєї галереї картину «Внесок вдовиці», яка експонувалася на виставці Академії мистецтв у 1898 р., і попросив художника змінити свій підпис латинським шрифтом на кириличний. Але Вільгельм Котарбінський (як і Г. Семирадський, до якого також звернувся П. Третяков з таким проханням) не зважаючи на те, що однією з умов визнання художника в Росії була наявність його робіт в Третяковській галереї, категорично відмовився: «Я завжди так підписуюсь і заради грошей переробляти свій підпис не буду. Ви купуєте картину, а не мій автограф» [36]. Однак, картина «Внесок вдовиці» настільки сподобалася дружині Павла Михайловича, що вона особисто для себе придбала ескіз цієї картини, який після її смерті опинився в Третяковській галереї.

У більшості джерел, які були опрацьовані, сказано, що В. Котарбінський отримав звання академіка за «заслуги на художньому терені» у 1905 р. Проте, у каталозі живопису з Київського музею російського мистецтва ця дата на десять років пізніша, читаємо — 1915 [37].

16 травня 1914 р. В. Котарбінський разом з В. Галіньським, І. Їжакевичем, І. Селезньовим і П. Холодним були запрошені в якості експертів, щоб винести остаточний вердикт щодо проекту пам'ятника Т. Шевченку італійського майстра Антоніо Шіортіно [38].

Під час першої світової війни Вільгельм Олександрович видавав свої рисунки у листівках з зображеннями пропагандистського характеру, котрі призивали до надання допомоги сім'ям солдат [39]. А його твір «Київ — Польщі» був агітаційним плакатом в дні окупації Польщі, котрий закликав до пожертвувань польському населенню.

Останні роки життя Вільгельм Котарбінський провів у Києві, де у готелі «Прага» знімав двокімнатний номер. Микола Андріанович Прахов так описує його номер, де він, звичайно, бував. «Перша кімната, досить простора, зі скляними дверима на балкон та вікном, була цілком заставлена мольбертами, на яких стояли закінчені і початі картини в рамах або без них. Під довгою дубовою «амбрамцевською» лавою лежали на чверть аршина зметені сюди самим хазяїном недопалки, обривки паперів, порожні коробки від сірників і сигарет. В кімнаті пахло скипидаром, сикативом, лаком і тютюном. В сусідній маленькій, вузькій кімнаті розміщувалася спальня. Завжди неприбрана постіль і розсипаний на столі тютюн складали її відміну від більш прибраної першої кімнати» [40].

М. А. Прахов згадує, що під час громадянської війни готель «Прага» трічі займала комендатура під приміщення для військ Червоної Армії. І усіх мешканців виселяли, тільки Котарбінського не займали. Двері своєї кімнати під час переворотів він принципово не зачиняв. Але Котарбінському все ж таки довелося залишити готель у 1920 р., бо в ньому стало небезпечно, і прийняв запрошення Емілії Львівни Прахової перебратися до них (сучасна вул. Десятинна, 14). Ось що пише М. Прахов про останні роки життя художника: «Помирав Вільгельм Олександрович повільно, при повній свідомості, від старечого склерозу і паратифу. Лікував його земляк, лікар Якубський, молодий ще поляк, його приятель, а сестра моя дбайливо доглядала за хворим [...] Лікуватися він не любив [...] На особливо сильний біль Котарбінський не скаржився. Спершу він читав і цікавився усіма міськими подіями і домашніми новинами. Добрий шахіст, постійний відвідувач київського шахового клубу, що збирався у ресторані готелю «Кане», внизу Фундуклеївської вулиці, він чудово грав з одним чи декількома партнерами. Ось і зараз, під час хвороби, подовгу грав із самим собою, а потім з партнером, який часто йому вживався [...]

Кожного ранку ввижалося йому, що хтось приходить до нього в кімнату, сідає на ліжко, в ногах, грає з ним у шахи «всліпу», без дошки і кожного разу програє і мовчки виходить.

Одного разу, коли сестра принесла йому сніданок, він сказав їй, що сьогодні той знову приходив, грав з ним і сьогодні він виграв, отже, сьогодні він помре» [41].

Вільгельм Олександрович завершив свій земний шлях 4 вересня 1921 р., при повній свідомості, встиг попрощатися з Емілією Львівною та Оленою Праховими. Похований на Байковому кладовищі на першій польській ділянці в новій частині цвинтаря; могила ліворуч від алеї.

1. Мілош Котарбінський (1854–1944) — польський художник, критик. У 1871–1875 рр. навчався в Варшавському класі рисунка у В. Герсона, 1875–1882 рр. — в Імператорській Академії мистецтв у Петербурзі. Навчаючись в Академії, отримав золоту медаль за картину «Вулкан приковує Прометея до скелі». За виконання іншої програми — «Хворий князь Пожарський приймає послів» визнаний класним художником 1-го ступеня. З 1883 р. мешкав у Варшаві. 1887–1891 роки — керівник «Tygodnika Ilustrowanego»; заснував приватну школу малярства. З 1905 р. — професор класу рисунка і того самого року отримав звання академіка, а з 1923 р. — професор і директор Варшавської школи красних мистецтв.

2. Галькевич Т. А. Нові сторінки до творчої біографії В. О. Котарбінського // Українська біографістика. — С. 140.

3. Słownik malarzy polskich.— W., 2003. — Том 1. — S. 91.

4. Дедлов В. А. Киевский Владимирский соборъ и его художественные творцы. — М., 1901. — С. 15.

5. Прахов Н. А. Страницы прошлого. Очерки-воспоминания о художниках. — К., 1958. — С. 295.

6. Там само. — С. 295.

7. Гроші були виділені із зібраних виставок Товариства. *Wiercińska J.* Towarzystwo zachęty sztuk pięknych w Warszawie. Zarys działalności. — Wrocław, Warszawie, Krakow, 1968. — S. 132.

8. Прахов Н. А. Страницы прошлого: Очерки-воспоминания о художниках. — К., 1958. — С. 297.

9. Там само. — С. 298.

10. Там само. — С. 302.

11. Дедлов В. А. Киевский Владимирский собор и его художественные творцы. — М., 1901. — С. 16.

12. До Великої Вітчизняної війни картина знаходилася у колекції Сталінської міської картинної галереї. В 1941–1945 рр. зберігалася у місцевого художника Е. Е. Грейліха, в 1945 р. потрапила до Київського музею російського мистецтва.

13. *Шудря С.* Подвижниця народного мистецтва. Зошит 1 // Праці наукового товариства ім. М. Трохименка: Бібліографічні нариси. — К., 2003. — Вип. IX. — С. 28.
14. *Стасов В.* Письма к деятелям русской культуры. — М., 1962. — Т. 1. — С. 261.
15. *Стасов В.* Письма к родным. 1895–1899. — М., 1962. — Т. 3, ч. 1. — С. 74–75.
16. *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. Очерки-воспоминания о художниках. — К., 1958. — С. 304.
17. *Ковалинский В.* Меценаты Киева. — К., 1998. — С. 276.
18. *Петров Н.* О расписании стен и вообще об украшении Киевского Владимирского собора. — К., 1899. — С. 68–69.
19. *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. — С. 262.
20. Живописное обозрение. — 1902. — № 12. — С. 180.
21. *Tygodnik ilustrowany.* — 1896. — № 51. — S. 1014.
22. *Хроніка 2000. Україна — Польща: діалог упродовж тисячоліть.* — К., 2009. — Т. 80. — С. 320–321.
23. *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. — С. 80, 81.
24. Проект устава общества под названием «Киевское товарищество художников». — К., 1916. — С. 2, 14.
25. *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. — С. 306.
26. Там само. — С. 302.
27. Архів-музей літератури та мистецтв. — Ф. 1283.
28. *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. — С. 303.
29. Там само. — С. 302–303.
30. *Дедлов В. А.* Киевский Владимирский собор... — С. 17–18.
31. Там само. — С. 19.
32. *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. — С. 315.
33. *Мурашко М.* Спогади старого вчителя. — К., 1964. — С. 92.
34. Инвентарная книга рисовальной школы за 1898 г. — ЦДАМЛМ України. — Ф. 648.
35. Живописное обозрение. — 1902. — № 12. — С. 181.
36. *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. — С. 303.
37. Русская живопись 2-й половины XIX — начала XX вв.: Каталог живописи. — К., 1992. — Вып. II. — С. 118.
38. *Ковалинський В.* Київські мініатюри. — К., 2002. — Кн. 1. — С. 264–265.
39. Открытки периода 1-й мировой войны 1914–1916 гг. — М. — 18 листов, 75 открыток.
40. *Н. А.* Страницы прошлого. — С. 305.
41. Там само. — С. 307.

Анотація. У статті висвітлюється життєвий і творчий шлях В. О. Котарбінського.

Ключові слова: В. Котарбінський, польський художник, іконопис, символізм.

Аннотация. В статье освещен жизненный и творческий путь В. А. Котарбинского.

Ключевые слова: В. Котарбинский, польский художник, иконопись, символизм.

Summary. In article it is shined vital and V. A. Kotarbinsky's career.

Keywords: V. Kotarbinsky, the Polish artist, an iconography, symbolism.